

బుద్ధిమతి.

నీతిదాయకమగు గీతము.

వైద్యశాస్త్రి,

ఈశ్వర సత్యనారాయణశర్మచే

వ్రాయఁబడినది.

మొదటికూర్పు.

500 ప్రతులు.

కాకినాడ:

శ్రీ జార్జి ముద్రాక్షరశాలయందు పట్నూట్ల శేషగిరిరావుచే
ముద్రింపఁబడి గ్రంథకర్తచే శ్రీకాకుళములో
ప్రచురింపబడినది.

1917.

నైఱిపోరులు, కల్లోల ♦ మమ్యెఁబురము;
మహీపతికి నాలుగాకున్న ♦ మానెఁగాని
బెబ్బులికి లేడి పిల్లన ♦ ప్రెంచినట్లు
నిప్పులోఁ బూలదండను ♦ రుప్పినట్లు
లెంత వెసగైన గిన్నియ ♦ నెవ్వఁడిచ్చు?
సంతసమంతుఁ బొడ్గడు ♦ నతివ యెవతె?
అట్టి పెండ్లి కాసండ్ర ♦ మూఁగ పెదరు?
బ్రతికియుండిన సుగిమాలు ♦ వసయవచ్చు
ననుచ నేకులు పురవీధి ♦ పసిరి; తుట్ట
తుదకుఁగ అవ్వైరి పెండ్లికూఁ ♦ తురులుపతికి;
అంత నొక కాంతయిట్టి దు ♦ రంతమంగ
స్వాంతమున నేఁడు "నిష్ఠియూఁడు ♦ చాలిపాట్లు!"
యనుచుఁ జింతిలి, యొకఁడు ప ♦ యాంతరంబు
నన్న చుండెను సమయంబు ♦ వచ్చెననుచు
"మెమొవ్వతె? యదియెట్టి ♦ దసఁగనేల?
నెడుఁగూరకు రుచు పెట్టి ♦ నఁగనేల?
జపితాశను వీడ ♦ చెలులు జేమి
పంతిరని బిక్కియనియె భూ ♦ కాంతుఁడిట్లు:-
శిపశేఖర! జలజ వి ♦ శాలనేత్ర
నొర్థునెప్పై ననేఁడు దే ♦ కున్నవీడు

పరువు దక్కఁదనంగఁ ద ♦ త్తరముపడుచుఁ
గటకటా! మూర్ఛఁడితండు ♦ గాసిపెట్టు
ననుచుయత్నింపజొచ్చె నే♦మయ్యెననుఁడు:-
మంత్రివికావె? యీచెట్ట ♦ మాన్పలేవె?
క్ష్మాపతికి వీవెయిద్ధర ♦ క్కనుఁగోలె?
నెనరుమదిలేదె? యుపకృతి ♦ నీదకాదె?
యనుచుఁబైపెచ్చుజనులు త ♦ న్నాడనొచ్చు
కొనుచులోలోన, వినిపించు ♦ కొననియట్టు
లింటికరుదెంచి వచ్చిన ♦ తంటనెంచి
యదొకతీరుగనుండని ♦ జాత్మజాత
లందుఁబెద్దది, బుద్ధిమ ♦ త్యభిధగలది
చదువులకువాణి, రూపున ♦ మదనురాణి
తండ్రివిరుసుగాంచిచెం ♦ తకరుదెంచి
తేనెమాటలుముసమునెం ♦ తేనిగొల్ప
నాన్న!యిదేమిమీమోము ♦ విన్నదనము
గ్రుక్కుచున్నదినేఁడు కా ♦ రణముదెల్పుఁ
డనివినయమలరఁబల్కు ♦ తనయఁజూచి
యార్చెదోతీర్చెదో యేల ♦ యాఁడుబొట్టె
విట్టిగొడవలునీకునో పట్టి! ♦ యనఁగ
నింతమాత్రిఫముస్ఫు ♦ ల్లిఁఫమునను

వేఁడికొననేల్ల యవ్వార్త ♦ వినిచినంతఁ
దండ్రి! యిప్పనియొకయాఁడు ♦ దానికెంత
చాలు; నీపాటిపనికినీ ♦ కేలచింత:
నన్నొసంగుముభూకాంతు ♦ నకు, దురంత
నింతలోమానిపించెద ♦ నిదియొపంత
మనిఁ బలికెఁగాని యాజన ♦ కునకు, వంత
యెంతయుండునో మీరలె ♦ యెఱుఁగవలయు
కన్నెగవనీకు దారగాఁ ♦ గార్చువానిఁ
దనమనసుపట్టఁజాలక ♦ వనరువాని
సారెసారెకు దైవముఁ ♦ దూరువాని
జనకునూరార్చి వేదాంత ♦ సరణిదెల్పి
నృపునిమదిఁద్రిప్పఁగాఁగల ♦ నేర్పుచాలఁ
గలదు నాచోటననఁగదు: ♦ ఖంబదేల?
అద్రిధీరులుమీరలి ♦ ట్లగుటమేల?
అనిమాటలో తండ్రినొప్పించి ♦ యనియె బాల
చెల్లెలగుఁజారుమతియు నా ♦ చెంతనుండ
నానతీవలెఁ దత్సహా ♦ యంబువలయుఁ, గ
దండ్రి! సంకోచమింకేల ♦ తడయకనఁగ
నింతకోర్చినమనసు మ ♦ రెంతకోర్వ
దనఁ బుఁజారుమతినిఁగూడ ♦ ననుపుదనను.

బుద్ధిమతిచారుమతిఁబిల్చి ♦ ముద్దుపెట్టి
చెల్లె! యనిగాఢప్రాసగుఱి ♦ చ్చివటువిన్చి
యమ్మనామాటవిన్మ భ ♦ యమ్ములేదు
నేనుజెప్పినచోటన ♦ నిల్చియుండు
మవనిపతితోడఁజెప్పి శు ♦ ద్ధాంతమునకు
నిన్నుబిల్పింతునప్పుడీ ♦ వున్నయట్లు
వచ్చినృపతికి మ్రొక్కినా ♦ పజ్జఁజేరి
యక్క! నాకొక్కకతఁజెప్ప ♦ వా? యటంచు
జనవుకెఱపుమునీసే యు ♦ పనియుదంతె;
పదియొల్లైననీకేల ♦ మీాదితంత్రి
మేమున్నదఃనిలోని ♦ కేగిమేలి
నగలుధరియించి వెళ్లిరా ♦ నగరుఁగూర్చి
పడఁతిదెసఁజూచిముచ్చట ♦ పడనివారు
వచ్చుదెసనెంచిలో జాలి ♦ పడనివారు
బాలతెగువకుసంతసం ♦ పడనివారు
నవనిపతిదష్టుఁడని దూర ♦ నట్టివారు
ధీరుఁడని మంత్రిబాగడని ♦ వారులేరు
అంతఁదొలిసంజకెంజాయ ♦ లలమువేళ
భువనమిత్త్రుండపరవార్ధి ♦ మున్గువేళఁ
బుల్గులన్నియుఁగూండ్లకుఁ ♦ బోవువేళ

తీఁతిపవరుకన్నులొక్కట ♦ జిగ్గుమనఁగ
నంగకాంతులు నవగెల్ల ♦ నల్లుకొనఁగ
నల్లనల్లనహంసయా ♦ నాతిశయము
దోఁపశుద్ధాంతమును జేరెఁ ♦ దోనపెండ్లి
యయ్యో; నీచేతనింక స్త్రీ ♦ హత్యమాన్ప
కున్న నేనాఁడుదాననే ♦ యన్నమాట
కొట్టుకొట్టుమనున్న ద ♦ న్నట్టురాచ
పట్టిగ్గొట్టుమంటిరి ♦ పట్టి; యంత
సొంతచతురయోకాని య ♦ య్యంతిమిన్న
యొప్పిదెపుడని యున్నభూ ♦ మీశుఁజేరి
మనసుమెప్పించుమాటలఁ ♦ బనులనర్థ
రాత్రిమొకలిప్తగాఁ బుచ్చె, ♦ రాజుగుండె
బిడ్డలగునట్లు విన్పించె ♦ బారగంట;
కడవయుంకదగుమ్మడి ♦ కాయ, యైనఁ
గత్తిఁటకు లోఁకువ ♦ న్కరణీయమయ్యె;
బుద్ధిమతిపేఁజోయెత ♦ భూపమృగముఁ
బట్టుతెంఁపునవంయిట్లు ♦ వైచె, నామె
యభ్యసించెను శోకపా ♦ త్రాభినయము
నాథ! యనివెక్కియేడ్చెను, ♦ నయనములను
నీగుగార్చెను శసవాంటి ♦ తీరుమాఱ్చె;

పగముని పిలోనిపంగతి ♦ యంగుట్టఁ జేసి
యారా! యని రాజు చెంతకు ♦ జేరఁ గిసి
యుత్త్రి యూనఁగన్నిటి ♦ నొత్తి, యోపి!
యింతలో నేమినీట్టి ♦ వింతగా సి
యింత దేహాభిమానిని ♦ వెట్టువస్త్ర
తమమఁ దేప్పఁగగమఁ కింక ♦ నభినయింపు: —
పాణినాయక! మీచేతి ♦ పైఁడి కత్తి
కంటుగా కింకఁబున్నంబు ♦ గాఁడిచెప్పుము
పాణములు పోపునని నాకు ♦ భయము లేదు
తల్లిదండ్రులఁ జూడంగఁ ♦ దలఁపు లేదు
గానినమఁ బ్రాణతుల్యగఁ ♦ గాంచునాడు
సోదరీ మాశిగలదామెఁ ♦ జూచు భాగ్య
మింకసరిగనయని యిట్టు ♦ లేడ్వఁజెప్ప
నాఁపికొనఁ జూచితినిగాని ♦ యదియు నాదు
వశము గామిఁ బ్రకృతి ధర్మ ♦ బద్ధనైతి
ననుచు నింకేమిపన్నొ ♦ యువనిఁ తెయుఁ
జారుమతినొక్క వటిచూప ♦ సమ్మతించి
పిల్వఁబంపఁగ భటుపోటి ♦ సింతయానచుఁ
గలవరంపడి రంతియు ♦ కాని, మున్నె
పన్నియుంచిన వలయాట ♦ భయమునీడి

నపరుఁజొచ్చిన చెల్లెలు ♦ గవుఁగిలించి
యదియొకడసారి యాలోక ♦ మొనయ్యు
లదియొకడసారి సల్లాప ♦ మొనయ్యు
లదియొకడసారి కౌఁగిలి ♦ యొనయ్యు
లక్కునంజేర్చికొని వెక్కి ♦ వెక్కి యేడ్వఁ
జారుమతివల్కెఁ బూఁదేనె ♦ లూరునటు : —
బుద్ధిమతి! యక్క! నీమతి ♦ పోయెనో కొ
వెక్కి యేడ్చెదు శుభమంచుఁ ♦ బొందియూడి
యసారకుంకుమ బావగా ♦ రరుగుదాఘ్ర్య
లేమికో అనీసు రాశివై ♦ మొసఁగుదింక
నూఱసీలు చాలువిఁక బావ ♦ గారియష్టు
గలుగకుండిన నాకొక్క ♦ కథను జెప్పు
మా నెపంబునఁ బెరువగ ♦ మానుకొప్పు,
ననిన హేమాధర తాన్యాయ ♦ మమునుచొప్పె
పొదలవలెనిట్టులని లోక ♦ మునకుమప్పె
గతినభినయించు వారలు ♦ కథకునొప్పె
కొనవిరోధింపకారాజు, ♦ కొత్త రాణి
బుద్ధిమతికత సెప్పఁగా ♦ మొదలుపెట్టె
కథలలోదిగెనీకేయి ♦ కథయటంచు
జొగిరి వినవినఁబాడిన ♦ భూమిపతియు.

జారకులు దక్కబెట్టఁగా ♦ నాగుసంత
రక్షిగా సాగుచుండెను ♦ రాత్రిసాగె;
సానిముచ్చులుఁ గోత్రసం ♦ సారులు, నభి
సాకలు దొంగలుంగూట ♦ సాక్షివరులుఁ
దక్కఁదక్కిన జనులెల్లఁ ♦ బక్కణమున
మేలుకొనసాగెంక భూ ♦ పాలుమదిఁ
గ్రుమ్మగోయున్న యజ్ఞాగ ♦ ధతమున
మిట్టులేపీడునను పొల్క ♦ నిరులుపీడె;
అదట! జనులార! పిట్టస్త్రీ ♦ హత్యలుంకఁ
గాఫ్రకానుసరీతిఁ ♦ గానుంఅచె
మెల్ల మెల్లఁగదసలెల్లఁ ♦ ద్వాన్ని నాత్రి
దేవిధకింతకంతకుం ♦ ఁరపులేదు
విషకనూఁక్రోట్టుఁ జల్లెను ♦ ఁనుప్పులేగా
రాజగారికెవినఁగ ♦ రక్ష లేదు
బుద్ధమతిదేకాయు ♦ మూఁపలేదు
కనుకివేరాజకతనాఁఫు ♦ నుసఁగలెదు
సతి! యనుచుఁబిల్చి, 'నీకథ ♦ సాంతమయ్యె
నా' యనఁగ 'లేదు' నాఫుడు ♦ నాయనుండు
నేఁటిరాత్రిమిగులు వి ♦ స్పింపుమనఁగఁ
బాత్రినాయక! యిటువిన ♦ వలయుననెన్

నెన్నఁడేర లెఱుంగని ♦ పెన్నొచిత్రి
ములుగఁ బుపురగానినేఁటికిన్ ♦ మూఁగయునుఁగద
నాకథయసంగ నానర ♦ నాయకుండు
లేదు లేదసఁ సతిమంద ♦ లించినేఁటి
చిత్రకథసాంతముగ వినఁ ♦ జిత్తమయ్యె
నంతపర్యంతమెంతి! తే ♦ యుంబు లేదు
నేటికిఁకనల్పసంబయును ♦ నిత్యకృత్య
ములను దీర్పఁగ నోపనేఁ ♦ బాద్రి దూతి
ననినగరుఁ బిడిచనని, న ♦ య్యాసఁ జ, లదర!
యువనివనితనేఁడు మనవలె ♦ యంగన జాలె
బలెరె! రేపటికొక్కదైన ♦ సంబరలేనె
చెల్లె! యని, యక్క! యనినంత ♦ సెల్లుచుంప
దినమునెల్లఁ గొక్కపి యా ♦ జనపఁ గందు
చదురులోవారలకు నాఁడు ♦ ముదమునిండ
నోలగముసల్పినంకను ♦ వేళయుండ
నతఁడుసభవీడి, మిన్నలి ♦ యటుతినిండ
భద్రముగఁగ్రైకీన ♦ నచ్చదాడ
గమినిగ్రేణించుచుండనా ♦ కసముడఁచె
బారులుగఁ గూండ్లకేగెదు ♦ కీరకాంత
మంటకంతకు రాఁటిరి ♦ యయ్యో, బుద్ధి

మఱియుఁ గైసేసికొని తన ♦ పతి మఱింత
దిట్టముగఁ దనపోఁగునఁ ♦ గట్టఁబడఁగ
జేయుకుంశినాయువు ♦ సెల్లుననుచుఁ
వారుమతితోడ ముచ్చట ♦ సల్పుచుండ
నేగుదెంచెను మించిపో ♦ యినటు, సంచె
జాముసందున రాశివా ♦ సంబుసకును
వచ్చెఁబతియని తత్తర ♦ పాటుతోడఁ
గొంచముగ జాఱుపయ్యెద ♦ కొంగుతోడఁ
దఱచుజవ్వాదు సూక్ష్మమ ♦ ధ్యమముతోడ
మవ్వ.. నఁగ్రిక్క ముసిముసి ♦ నవ్వుతోడఁ
నిచ్చకముఁదెల్పుక్రేఁగంటి ♦ దృష్టితోడ
నడుగడుగునకుఁ దొట్రిల్లు ♦ నడకతోడఁ
బ్రియుమిాఱఁగనెదురేగి ♦ జయము! జేఁత!
యనుచుజవ్వని పూఁదేనె ♦ చినుకులోఁడ
నాడనురకుండసన్న్యాసి ♦ యా? యతండు,
కాఁడు; వారేమిచేసిరో ♦ కానికొంత
వేళకాఁగాన కథనవి ♦ స్పష్టమనియె;
ఎన్నఁడడుగనొయని కాచి ♦ కొన్నదాట
మొదటికంటెను ముప్పది ♦ మూఁడురెట్లు
రక్తిగా జెప్పసాగెను ♦ రాజుగారు
మంచికథయని మనసంత ♦ నించిరాము

మొదలుపెట్టిన కతతుద ♦ ముట్టకుండ
డిల్లవాఱెను బతిమాలు ♦ తెల్లబాఱె,
అయ్యో! యరుణోదయంబయ్యె ♦ నాయటంచు
నింతి! యికనాఁపుమీకథ ♦ నింతదనుక
నిద్దియును పొంతముగవిన ♦ బుద్ధిపుట్టె
ననినగరు వీడిచనియెన ♦ య్యవనివిభుఁడు
సచివసుతలకు మెండయ్యె ♦ సంతసమ్ము,
హాస్యసంగతి యక్షిపొక్క ♦ దయ్యెనీఁట,
పాపమా మంత్రి యుఱియాట ♦ ప్రబలమయ్యె,
ఔర! యని పౌరులెల్లరు ♦ నబ్రపడిరి,
కథముగియకుండ రాత్రులు ♦ గడచుటయ్యె,
కథ లెదే వేరి ప్రాణము ♦ ల్గాచుటయ్యె,
చిత్రముగనీగతిని వేయి ♦ రాత్రులయ్యె;
నింతలో రాజు సంతాన ♦ వంతుఁడయ్యె;
నొక్క మాటలాడుచు ♦ నొక్కకొడుకు
జొక్కముగ నేలఁ బ్రాకుచు ♦ నొక్కకొడుకు
నూపులాడుచుఁ బొత్తుల ♦ నొక్కకొడుకు
నైరపూచిన చెంగల్వ ♦ లలరుకొలఁకు
గతిఁ జెలరుచుండె నారాజు ♦ గారగేము;
అంతనొకరాత్రి రాణిక ♦ స్త్రీలందు
రాలుకన్నరు పైటచె ♦ అంగులోడె

నొత్తిగొను చామ్మజులఁ జూచి ♦ యుస్సురనుచు
నిముసకుండిన తటి వెక్కి ♦ యేడ్చుచుఁ దన
గాంతు నంతికమును జేరి ♦ కాంత! చూడు
మింతలో నేమిపుట్టెనో ♦ నేడ్చునంత
యేమిలో పంబటం గాఁబ ♦ డించుమని
పాదపద్మమ్ములను వ్రాలి ♦ ప్రాణనాథ
నేటితో నేముఁ దారు ప్రేలు ♦ నిండె, నింకఁ
జెప్పవలసిన కతలెల్లఁ ♦ జెల్లిపోయె,
చెల్లితో నా దుఃఖము గాఁ ♦ జెల్లిపోవు
నింకనీ చిన్ని బుసుతల ♦ కేమిదిక్కు.
అమ్మవును నయ్యవును నౌచు ♦ నప్రమాద
మున భరింపుము నో రెలుం ♦ గని నిపుఁగులు
గానఁగడసారి నానమ ♦ స్కారమిదిగో;
అనఁగనర నాథు మనసునీ ♦ రయ్యెనేము'
యువిదకన్నీటిఁ దనయోణి ♦ నొత్తి మెత్తి
యతివనిర్హోషితేశి నిన్ను ♦ వితగఁ జంపఁ
జేతులాడునె భయమొంద ♦ జెల్లదెల్లఁ
తొంటిరూపుల మదినెంచి ♦ తోటుప్రపడకు
బిడ్డలను జూడుఁనీ నేఁప్పు ♦ బెగ్గలెదు,
చేరఁదీయు మఁటించాము ♦ చింతమాన్చు.
తగదసంకల్పసిద్ధి రోగ ♦ తయును బొంగి

చనవుపమల్లను విభుఁడుఁ ♦ దనిపిరాము; 260
కాపురము సేయుచుండ్రి సు ♦ ఖంబుమీఁద
జనవరుఁడు నిష్కళంకయు ♦ శెప్పుఁడెఁచు
నడరె; యెల్లెడనిత్యక ♦ ల్యాణమహోదఁ
బచ్చుతోరణమాచును ♦ బ్రమతికెకె.
ధవునిద టఁగాఁచ నెన్నఁ ♦ ద్ధతు బసేపు
వింటిరా, మంచి మూఁకులు ♦ బెట్టవలదు,
తలకుఁబసుపునంటెకు ♦ తంటవలదు,
జనులచేఁబాగల నిపించు ♦ కొనఁగవలదు,
అత్తవారింటి మరియూఁద ♦ బడఁపవలదు
పుట్టినింటికిని నకీపిదఁ ♦ బెట్టవలదు,
ఇంకనందున పాత్రిక ♦ నొందవలదు;
బుద్ధిమతిఁబోలిన స్మార్గ ♦ మొందవార్రి,
పతిదయఁగడించి వేర్బ్బుఁ ♦ బరగఁగాంచి
కులటలనుఁబోసి సఖులతోఁ ♦ జెలిమిఁజేసి
బిడ్డలనుఁనేర్చి సుఖదుఃఖ ♦ వితతిఁబోర్చి
మంచికల్లె[illegible]గూఢ ♦ మానములుగ
నుండి సౌభాగ్యాంగనిషదేలు ♦ చుండ్రిగాక
స్త్రీజనంబులంటము నా ♦ శీర్వదించి వారిసెన్
ఈశ్వర సత్యనా ♦ రాయణకవి.

